

ÇOCUK RESİMLERİ ANALİZİ VE PSİKOLOJİK RESİM TESTLERİ

Çocuklar ve Yetişkinler İçin

9. Baskı

Sultanberk HALMATOV

 PEGEM
AKADEMI

Dr. Sultanberk HALMATOV

ÇOCUK RESİMLERİ ANALİZİ VE PSİKOLOJİK RESİM TESTLERİ Çocuklar ve Yetişkinler İçin

ISBN 978-605-318-127-9

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

9. Baskı: Mart 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım AŞ
Saray Mah. 126 Cad. No: 20/A
Kazan/ANKARA
Tel: (0312) 802 00 53-54

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 49180

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ilet: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Dr. Sultanberk HALMATOV

Yazar, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü'nden mezun olmuş, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı'nda yüksek lisansını, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı'nda da doktorasını ve Moskova Evdakimov adındaki Üniversitenin Klinik Psikoloji Fakültesinde Doktora sonrası eğitimini tamamlamıştır. Daha çok bireyi tanıma ve değerlendirmeye yönelik, yurt içi ve yurt dışı kuruluşların organize ettikleri eğitimlere katılmış olan yazarın çalışma alanı genel olarak bireyi tanıma teknikleri, projektif testler, çocuk ve ergen psikolojisi, aile eğitimi, kişilik gelişimi gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Yazarın ulusal ve uluslararası yayınları bulunmaktadır.

ORCID No: 0000-0002-1054-391X

e-mail: halmatovs@gmail.com

ÖN SÖZ

Üniversiteden mezun olduktan üç gün sonra, daha diplomamı bile elime almadan, geçici mezuniyet belgemle o günlerde yeni yeni yaygınlaşmaya başlayan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinin birinde psikolog olarak işe başlamıştım. Yeni iş yerimdeki en önemli görevim, merkeze devam eden veya yeni başlayacak olan öğrenciler ile ön görüşme yapmak ve onları değerlendirmektir. Oysa ben, iyi bir üniversiteden mezun olma rağmen çocuk değerlendirme konusunda neredeyse hiçbir bilgi sahibi değildim. Üniversitede sadece testlerin “tanıtım eğitimi” dışında, çocuk değerlendirmede kullanabilecek ne bir zekâ testi ne de herhangi bir gelişim testi eğitimi almıştım. Elimden başka bir şey gelmediğinden dolayı görüşme yaptığım her çocuğa resim yaptırıyordum. Resimlerini bitirdikten sonra biraz daha zaman geçsin diye (çünkü değerlendirme hemen bitmemeliydi) çocuklara resimleri ile ilgili sorular soruyordum ve aldığım cevapları not alıyordum. Bu şekilde belli bir süre devam ettikten sonra, resimlerin gerçekten çocuk hakkında bazı bilgileri verdiğini fark ettim. Hemen hemen her çocuk çizdikleri resmi anlatırken kendi hikâyesini anlatıyor gibiydi. O zamanlarda internet bugünkü kadar yaygın olmadığından dolayı yeni bir şey keşfettiğimi sanmıştım. Resim konusu üzerine yoğunlaşmaya başladıkça yeni keşfettiğimi zannettiğim çocuk resimlerinin neredeyse bir asırdır bireyi değerlendirmede kullanıldığını öğrendim. Dünya üzerinde bu konu ile ilgili çok fazla araştırmalar yapılmış, testler geliştirilmiş, kitaplar yazılmıştı. “Psikolojide resim” konusunda bulduğum tüm kaynakları biriktirmeye karar verdim. Ne yazık ki konuyla ilgili Türkçe kaynak yok denecek kadar azdı. Yıllar önce yazılmış bir kitap ve bazı makalelere ulaştım sadece. Diğer taraftan Rusça oldukça fazla kaynak vardı ve bu da benim Rusya’ya yönelmeme sebep oldu. Rusya’da resim testleri deyince ilk akla gelen kişiler Prof. Dr. Aleksandr Venger (А.Л. Венгер) ve Prof. Dr. Aleksandr Kopitin (Копытин Александр Иванович)’den resim testleri üzerine eğitim aldım. Bu arada konuyla ilgili kendi çapımda bazı araştırmalar ve çalışmalar da yapıyorum. Bu kitabı yazmaktaki en önemli amacım, bir zamanlar benim de başımdan geçen, “ne yapabilirim?” sorusu kafalarını kurcalayan yeni mezunlara destek olmaktır. Kitapta çocuk resimlerinin genel özellikleri ve dünyada sıkça kullanılan bazı resim testleri yer almaktadır. Kitabın oluşumunda katkısı olan başta Prof. Dr. Ömer Üre, Prof. Dr. Ramazan Arı, Yrd. Doç. Dr. Arzu Gülbahçe, Doç. Dr. Başaran Gençdoğan ve tüm hocalarıma, her türlü desteğini esirgemeyen eşim Medera’ya, oğlum Babür Yuşa’ya ve kızım Zeynep’e şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
-------------	---

1. BÖLÜM

PSİKOLOJİK DEĞERLENDİRMEDE RESİM VE ÇOCUK RESİMLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Psikolojik Değerlendirmede Resmin Rolü.....	1
Resimlerin Analizi.....	3
Sağlıklı Bir Bireyin Çizdiği Resimlerin Özellikleri.....	5
Çocuk Resimleri.....	7
Çocuklarda Çizimlerin Gelişim Dönemleri	10
Karalama Dönemi (2-4 yaş).....	11
Şema Öncesi Dönem (4-7).....	16
Şematik Dönem (7-9).....	22
Gerçekçilik Dönemi (9-12).....	24
Görünürde Doğalcılık Dönemi (12-14).....	26
Çocuk Resimleri Analizinde Temel İlkeler	29
Renk Seçimi	29
Çizgilere Göre Değerlendirme	30
Resimlerin Boyutu	31
Resmin Kâğıt Üzerindeki Yerleşimi.....	32
Çocuğun Resim Çizim Temposu	34
Psikolojik Resim Testlerinin Uygulama Yöntemleri.....	37

2. BÖLÜM

PSİKOLOJİK DEĞERLENDİRMEDE KULLANILAN RESİM TESTLERİ

BİR İNSAN ÇİZ TESTİ	39
Uygulama	41
İnsan Resimlerindeki Ayrıntıların Yorumlanması	41
Baş	41
Göz	42
Ağız	42
Burun	43
Kulak	43
Çene	43
Boyun	43
Omuzlar ve Gövde	44
Kollar ve Eller	44
Ayaklar	45
Resimdeki İnsanın Vücut Şekli	45
Resimdeki Bazı Detaylar	46
Değerlendirme	46
Yaş Normları	47
Bir İnsan Çiz Testi İçin Örnek Resimler	52
AİLE RESMİ TESTİ	55
Uygulama	55
Yorumlama	57
Aile Çiz Testi İçin Bazı Örnek Resimler	60
Sonuç	62

VAROLMAYAN HAYVAN ÇİZ TESTİ	70
Uygulama Yöntemi.....	72
Yönerge.....	73
Yorum	73
KAKTÜS ÇİZ TESTİ	99
Genel Değerlendirme	99
EV-AĞAÇ-İNSAN TESTİ.....	105
Yönerge	105
Yorumlama.....	107
Renkler ve Özellikleri	107
Resimdeki Ayrıntılar.....	108
Zemin (Yer) Resminin Detayları	109
Sayfa Kullanımı-Resmin Sayfadaki Yeri	111
Perspektif Resimler	112
Ev Resmi.....	113
Ev Resmindeki Diğer Detaylar.....	117
Ağaç Resmi	121
Ağaç Resmindeki Diğer Detaylar.....	124
İnsan Resmi	129
İnsan Resmindeki Diğer Detaylar.....	133
Örnek Resimler	134
ÇİÇEK AİLESİ RESMİ ÇİZ TESTİ.....	139
Yönerge	140
Yorumlama.....	140
Örnek Resimler	141
KAYNAKÇA.....	147

1. BÖLÜM

PSİKOLOJİK DEĞERLENDİRMEDE RESİM VE ÇOCUK RESİMLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

PSİKOLOJİK DEĞERLENDİRMEDE RESMİN ROLÜ

Psikoloji alanında bireyi tanımak için resim yöntemlerini kullanmaya olan ilgi gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye’de fazla olmamasına rağmen Amerika, Rusya ve Batılı ülkelerde resim testleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Çizilen resim ile resmi çizen kişinin ruh hali arasında bir etkileşimin olduğu birçok uzman tarafından ileri sürülmüştür. Bu nedenle resmin birey hakkında bilgi alma kaynağı olarak kullanılması doğal olarak kabul edilmektedir (Venger, 2011). Resim, insanın iç dünyasının yansıması olarak da düşünülebilir. Nitekim resim yapan kişi yaptığı resmi kendi “içinden” çıkarmaktadır. Gelişigüzel (spontan) yapılan bir resim uzman (danışman, psikolog, psikanalist) için kolay ulaşılabilen ve oldukça etkili bir araç olarak kabul edilmektedir (Furth, 1988).

Resim, bireyin iç dünyasının ifade biçimi ve zihinsel yapısının yansıması olarak kabul edilebilir. Yavuzer (1992) kendiliğinden yapılan resimlerin, bireyin iç dünyasını yansıttığından söz etmiştir. Bu tür resimler analiz edildikleri takdirde çizen birey hakkında ayrıntılı bilgi verebilir. Bireyi incelemek konusunda oldukça avantajlı olan resimler aynı zamanda konu ve figür seçiminde rol oynayan kültürel ve sosyal belirleyicileri değerlendirme olanağı da vermektedir. Kısacası resim psikolojinin birçok alanında değerlendirilebilir (Yavuzer, 1992).

Başlangıçta resim testleri, kişilik testi değil de daha çok zekâ testlerine yardımcı test olarak kullanılmıştır. Örneğin “Bir İnsan Çiz” testi Gudinaf tarafından 1926 yılında bir zekâ testi olarak geliştirilmiştir. 1949 yılında ise Karen Machover, “Bir İnsan Çiz” testinin sadece zekâ belirlemek için değil, aynı zamanda kişilik belirlemede de kullanılabileceğini ileri sürmüş ve zengin klinik deneyimlerine dayanarak “Resimle Psikolojik Teşhis” adında kitabını yayınlamıştır (Semenova & Semenova, 2006).

Karen Machover, Gudinaf’tan farklı olarak denekten “bir insan resmi” yaptıktan sonra diğer cinse ait bir insan resmi yapmasını istemiştir. Denek resmini bitirdikten sonra ondan resmi hakkında bazı açıklamalar yapması ve verilen bazı sorulara cevap vermesi de istenmiştir.

Machover’den etkilenen John Buck 1948 yılında “Ev, Ağaç ve İnsan Çiz” testini geliştirmiştir. Bu test, kişilik testi olarak geliştirilen “ilk resim testi” kabul edilir ve hala yaygın olarak kullanılmaktadır.

“Aile Çiz Testi”, 1958 yılında ilk kez kullanılmıştır. Bu testin kimin tarafından geliştirildiği konusunda fikir birliği yoktur. Kimi araştırmacılar bu testi ilk olarak 1947 yılında Wolfe tarafından, kimileri Hulse W tarafından 1951 yılında geliştirildiğini savunurken, kimi araştırmacılar da Reznikov tarafından 1956 yılında geliştirildiğini savunurlar. “Aile Çiz Testi”, psikanalitik verilere dayanan projektif bir resim testidir. Temel amacı ise çocuğun ailesi ile olan çatışmalarını açığa çıkarmaktır (Venger, 2011).

Özel bir araç, gereç ve mekâna ihtiyaç duymadan kâğıt ve kalem gibi bulunması kolay araçlarla resim tekniğini kullanabilmek, bu tekniği daha da cazip hale getirmektedir. Zaman konusunda da oldukça ekonomiktir. Birkaç dakikada herhangi bir yerde, okul sınırlarında, hastanede; yatakta, oturarak veya ayakta yapılabilen bir resim bireyin ruhsal durumu hakkında önemli ipuçları verebilmektedir (Leontyev, 2000).

RESİMLERİN ANALİZİ

Resim yorumlama oldukça dikkat isteyen bir uğraştır. Resim testleri, birey hakkında oldukça güvenilir bilgiler vermekle beraber bazı durumlarda, özellikle birey hakkında kritik kararların alınması gerektiği durumlarda, daha da dikkatli olmak gerekmektedir. Gerekirse diğer psikolojik testlerden de yararlanılmalıdır.

Venger (2011)'e göre çizilen resimler, bireyin duygularının dışa vurulmuş halidir. Bu anlamda resim kişiseldir ve genelleme yapılamaz. Her bir bireyin çizdiği resim farklı değerlendirilmelidir. Her ne kadar resim testlerinin değerlendirme konusunda da standartlaştırılmış bir ölçüt olmazsa da uzmanlar için bazı rehber niteliğinde çalışmalar vardır. Resmi analiz edebilmek için değerlendirme konusunda yapılan önceki çalışmalar hakkında araştırmalar yapmak, pratikte uygulamalar yapmak, bir takım temel eğitimler almak, projektif testler hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Resim analizi yapan uzman her zaman kendini geliştirmeli ve uygulamalar yapmalıdır.

Sechenov (1996)'a göre ise insanlar, çizdikleri resimlerde bilinçaltına atılmış rahatsız edici düşüncelerini, kabul edilmesi güç fikirlerini, duygularını dışa vurabiliyorlar. Bu yüzden resim analizi yapan kişinin bilinç, bilinç ötesi ve bilinç dışı gibi ruhsal yapılar hakkında bilgisinin olması gerekmektedir. Özellikle bastırma, yansıtma, yer değiştirme gibi temel savunma mekanizmaları başta olmak üzere id, ego, süper ego ve diğer savunma mekanizmaları konusunda da derin bilgi birikimine sahip olmalıdır. Uzmanın ayrıca projektif testleri yorumlayabilme konusunda eğitim almış olması gerekmektedir.

Resim yorumlama, bize bireyin içsel çatışmaları, zorlantıları ve bunlarla baş etme girişimleri hakkında önemli ipuçları edinmemize imkân sağlamaktadır. Bu bilgileri alabilmek için bireyin resim yapma aşamasındaki genel tutumuna, çizdiği resim ve resim hakkında verdiği bilgilere dikkat edilmesi gerekir. Resim çizme sırasındaki tutumlar bireyden bireye değişir hatta aynı bireyin farklı zamanlarda,